

A buddhizmus mint államvallás története és stratégiái Koreában

Birtalan Ágnes

A buddhizmust államvallásként gyakorló országok vallástörténetét fémjelezheti egy olyan szóösszetétel, melyben a többségi lakosságra utaló etnonímát összekapcsolják a „buddhizmus” szóval, létrehozva olyan kifejezéseket, mint „mongol buddhizmus”, „japán buddhizmus”, stb. vagy – mint e tanulmány témája „koreai buddhizmus”.¹ A belső-ázsiai birodalmakhoz (a teljesség igénye nélkül: ujjgur, tangut, kitaj, mongol, stb. birodalom) hasonlóan Koreában is a buddhizmus volt az egyik fontos tényező az államiség kialakulásához, fejlődéséhez és sikeres fennmaradásához. A legtöbb e témában készült tanulmány közismert, szinte sztereotip jellemzőkkel értekezik a koreai buddhizmusról. Ezek közé tartozik sokat idézett jelző: „az állam által támogatott és az államot támogató vallás (és egyházi szervezet)”. Ez a szimbiózis sikeresen alapozta meg és tartotta fenn Korea államiségét a félsziget egyesítésétől (6–9. század) egészen a mongol hódítók visszavonulásáig (14. század), hogy aztán nyolc évszázadnyi – nem kizárólagos, de vezető – ideológiai uralma után, éppen a túlszervezett és a vallástól már meglehetősen eltávolodott egyházi rendszere okozza háttérbeszorulását a következő öt évszázadra (15–19. század). Virágzó gazdasági, politikai és kulturális hatalmát felváltja a puszta fennmaradásért folytatott küzdelem. A 20. századi történeti események aztán újra tekintélyes tényezővé teszik a buddhizmust, s bár nem nyerte vissza azt a szerepet, melyet Korea történetének első ezer esztendejében (4–14. század) játszott, napjaink országarculatát jelentősen meghatározza.

Mielőtt a címben megjelölt témát, a *Hoguk Pulgyot*² és jellemzőit bemutatnánk, szót kell ejteni arról a tudományos vitáról, melyet Kim Jongmyung³ indított, s mellyel megpróbálja a

¹ Amikor megkaptam a felkérést, hogy e rövid összefoglaló cikket megírjam, könnyű, de egyben nehéz dologom is volt egyszerre; könnyű, mert koreai tanulmányútjaim során foglalkoztam az ország vallástörténetével (sámánizmus és buddhizmus), majd pedig évekig tanítottam a *Koreai buddhizmus* kurzust, és nehéz, hogy melyik jelenséget válasszam ki mindössze egy fejezetnyi terjedelemben, amivel leginkább jellemezni lehet a koreai buddhizmust mint önálló diszciplínát. A több lehetséges elemzési mód közül a buddhizmussal foglalkozó kurzusaim vezérfonalát is adó történeti szempontú megközelítést választottam, kitekintéssel a koreai buddhizmus szinkretikus jellegére is.

² A koreai nevek és szakkifejezések átírása a McCune–Reischauer rendszert követi.

³ Jelenleg a Korea Egyetem professzora, fő kutatási témája a Koryö időszak buddhista rituáléi.

források újraértelmezésével átírni a használatos elemzési paradigmákat.⁴ Érvelési rendszerét tanulmányozva kétségtelenül igaza van abban, hogy a források (lásd alább) még kínálnak új lehetőségeket az értelmezésre, de megközelítési módja, mellyel mindenáron szembemegy az eddig elfogadott nézetekkel, ugyanolyan módszertani hiányosságot vet fel, mint amelyeket éles hangon bírál. Az alábbiakban részben elfogadva Kim fenntartásait, és megfelelő helyeken idézve is azokat, a hagyományosan használt kutatási paradigmák rendszerében, vázlatos történeti kontextusba illesztve ismertetem a koreai buddhizmus mint államvallás egyes jelenségeit.

I. A Kezdet: Az Elit Vallása és a Buddhista Misszionálási Stratégiák

A Három Királyság Kora (i.e. 18 – 668)

A történeti Korea földrajzi helyzete lehetővé tette, hogy a szárazföld vagy a tenger felől népcsoportok áramolhassanak be a félszigetre, és ott etnikumuk, nyelvük, műveltségük elemeit egyfajta elszigeteltségben huzamosabb ideig megőrizhessék. A sajátos földrajzi fekvés (a tengerpart hossza sokszorososa a szárazföldre kapcsolódó földterület hosszának) miatt a bevándorló koreaiak napjainkig is a világ egyik etnikailag legegységesebb államát alkotják. Mivel nagyobb átvonuló népmozgások a későbbiekben nem voltak⁵ és a hódító törekvések (a mongol protektorátus időszaka a 13. században, a japán megszállás a 20. században) sem jártak tartósabb sikerrel, a népesség és a kultúra látványos átalakításával, Koreában a 20. századig fennmaradtak buddhizmusának az első évezred közepétől formálódó alapstruktúrái.

A első buddhista misszionáriusok megjelenését, legendákkal átszótt tevékenységét megőrizték a mintegy hét évszázaddal későbbi keletkezésű belső források, mint *Feljegyzések a Három Királyság Történetéről* (*Samguk Sagi*, 三國史記),⁶ és elsősorban a *Kiegészítések a Három Királyság [Történetéhez]* (*Samguk Yusa*, 三國遺事),⁷ a vallás és eszmetörténet

⁴ Kim 2010: 45–56. A szerző kétféle írásmódban használja a nevet: Kim Jongmyung és Kim Jong-myung.

⁵ A koreai etnikum feltételezett megjelenését követően (i.e. 1000?).

⁶ A Koryö dinasztia idején (1145) összeállított történeti feljegyzések gyűjteménye, mely Sima Qien *Shiji*-jét modellezi, szerzői a konfuciánus beállítottságú Kim Pusik (1075–1151) és vezetése alatt más írástudók. Számos értelmezéssel, pontosítással ellátott orosz fordítása:

http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Korea/Kim_Busik/index1.phtml?id=2314. A szerzőről és a forrás szemléletéről: Shulz 2004: 1–13.

⁷ A Koryö dinasztia idején (1280?) összeállított forrás, mely a történeti események mitológiai és legenda-kontextusát tartalmazza, szerzője a buddhista szerzetes és állami tanácsadó Iryön (1206–1289). Szemben a *Samguk Sagival*, a buddhista szemlélet dominál benne. Cf. Iryön 2006, Iryön 2002.

szempontjait pedig a *Kiemelkedő Szerzetesek a Tengertől Keletre (Haedong Kosŭng-jŏn, 海東高僧傳)*.⁸

A koreai buddhizmus kutatásában – mint azt fentebb jeleztük – az utóbbi évtizedben felvetődött, hogy sztereotípiák nehezítik az új, áttörő eredmények megjelenését. A felsorolt források használatánál fegyelembe kell venni azt, hogy a leírt eseményekhez képest sok évszázaddal később keletkeztek. Bizonyos, hogy a 12–13. században rendelkezésre álltak az olyan dokumentumok, melyek alapján a gyűjtemények elkészültek, ezek azonban nem maradtak fenn, és a Koryŏ időszak ideológiája erősen rányomta bélyegét arra, hogy miként értelmezték a korabeli szerzők az adatokat. Tekintettel arra, hogy valamennyi a koreai buddhizmussal foglalkozó tanulmány részletesen tárgyalja az eseménytörténetet,⁹ az alábbiakban nem vázolom a kronológiát, csak azokat az adatokat emelem ki, melyek kapcsolódnak a buddhista állami ideológiához.

A koreai félsziget törzsi-nemzetségi szerveződésű területei közül három fejlődött a szervezett államiság szintjére, időrendben: Paekche (18–660), Korguryŏ (37–668) és Silla (57–668). A buddhizmus megjelenését a források a 4. században konkrét személyekhez, és ami témánk szempontjából még fontosabb, eseménytípushoz kötik, melyek pontosan tükrözik a misszionálási stratégiákat. A buddhizmus már korábban is ismert lehetett a népesség körében, a források által kiemelt események inkább olyan fordulópontokra utalnak, melyek megváltoztatták a buddhizmushoz való hozzáállást, vagy melyek legitimé tették jelenlétét. A misszionálási stratégiák „ügyes eszközök” tárából merítenek, és bár a háttérben jelen van az, hogy a kínai adminisztrációs mintákat követő államapparátus számára a buddhizmus is elsősorban kínai közvetítésű, az első szerzetesek tevékenysége kötődik a prebuddhista vallási és hiedelemrendszerekhez, mintegy folytatva, illetve magasabb szintre emelve azt. Minden a vallásokhoz forduló egyén a számára fontos testi egészséget, és anyagi jólétet, boldogulást keresi a transzcendens világban, cserébe az egyéni és a közösségi áldozatokért (rituálékért). Bár a buddhizmus felvétele és az egyházi szervezet kiépülésének a támogatása állami érdek, a legitimációt a forrásokban mint az egyénnek és a közösségnek a támasza, mint egy vallás

⁸ A Koryŏ dinasztia idején összeállított (1215) buddhista szerzetesi életrajzok gyűjteménye, szerzője a buddhista szerzetes Kak'un; a nagyobb része elveszett. Cf. Lee 1969. Koreai fordítása: <http://db.history.go.kr/front/dirservice/HG/listMainHG.jsp>. Az előszó gazdagon annotált fordítása: Song Chunwei 2008: 1–38. Internetes elérhetősége:

http://sino-platonic.org/complete/spp183_korean_buddhist_monks.pdf.

⁹ Grayson könyve jelenleg is fontos alapmű a koreai buddhizmus eseménytörténete szempontjából, de szemlélete – különösen a buddhizmussal kapcsolatban pontosításokat igényel; bibliográfiája jól használható referenciaként (a 20. század nyolcvanas éveiiig): Grayson 1989.

jelenik meg és válik sikeressé. Nem a kronológiát, hanem a misszionálási stratégiát áttekintve, a következő motívumok rajzolódnak ki a források adatai alapján.

I. 1. Csodák, mágikus gyógyítás – szinkretizmus

Vitathatatlan, hogy a koreai buddhizmussal foglalkozó tanulmányokban a buddhizmus egyik legfontosabb jelensége szinkretikus jellege. A prebuddhista vallási és hiedelemstruktúrákhoz való kapcsolódás az egyik legfontosabb elem a korai missziós narratívákban.¹⁰ Sillában a buddhizmust képviselő szerzetes Ado (4. század vége)¹¹ gyógyító tevékenységével misszionál, az uralkodó elit, az uralkodóház egyik tagját gyógyítja meg.¹² Az esemény kapcsolatot teremt a buddhizmus és a hagyományos hiedelemrendszerben fontos helyet elfoglaló sámánygyógyítás között, de legmagasabb szintre, az uralkodó elit szintjére emeli és buddhista szövegek és tárgyi világ használatával végzi el. A szinkretizmus további példái – a teljesség igénye nélkül – a sámánizmushoz és az ősök tiszteletéhez kötődő rituálék továbbélése a buddhizmus égisze alatt, majd beolvasztása az udvari szertartásrendbe. Itt jegyeznénk meg, hogy a források elégtelensége miatt a sámánizmus kifejezés használatával óvatosabban kellene bánni a koreai prebuddhista hiedelmek és vallási nézetek kapcsán. A sámán típusú mediátor kétségtelenül létezett a Három Királyság korában, és a buddhizmus terjedésének leghosszabban ellenálló Silla Királyságban dokumentáltan megvannak a ráutaló jelek. Ugyanakkor nem kizárható, hogy nemcsak sámánok voltak a vallási specialisták.¹³ Pöphüŋg király (*wang*), aki államvallássá tette a buddhizmust Sillában, egy olyan uralkodói sort nyitott meg, melyben a gyér forrásadatok alapján is tisztán látszik a törekvés a buddhizmus megszilárdítására. Az uralkodói nevek a buddhizmusból merítenek, a *csakravartin* („világuralkodó”) ideológia hatja át a félsziget egyesítésére törekvő királyok háborús terveit. De a harcok *kṣatriya* réteggel¹⁴ azonosságot

¹⁰ Kim Jongmyung fent említett cikkében megkérdőjelezi ezt az általánosan elfogadott nézetet, mely nagyon sok tanulmány alapjára szolgál: Kim 2010: 50, passim. Az általa „conventional scholarship”-nek nevezett tudományosságnak azonban a forrásokban megtalálható adatok alapján igaza van a szinkretizmus jelenlétével és meghatározó mivoltával kapcsolatban, ahogy azt jelen tanulmány alfejezetében (I. 1–3.) bemutatott elemzése is igyekszik bizonyítani. Lásd még: Grayson 1984: 185–198.

¹¹ Azonosítják a forrásokban szintén feltűnő Mukhoja (Hükhoja) szerzetessel. Ahn 1989: 1–27. 1, 3; Grayson 1984: 34.

¹² A források szerint Nulchi király (417–457) lányát gyógyította meg füstölők alkalmazásával. Lásd a fenti hivatkozásokat.

¹³ Birtalan 2002: 13–20.

¹⁴ Érdekes ötleteket felvető, bár a sámánizmus szerepét valamelyest túlértékelő tanulmányában Pankaj részletesen elemzi a buddhista szimbolikát az uralkodói rituálékban. Felhívja a figyelmet, arra is, hogy a

vállaló hódító Silla királyok elkötelezettsége mellett is előkerülnek a prebuddhista vallási struktúrák.

Az idő haladtával a buddhizmus egyre inkább teret nyer az uralkodó elit körében, de a hagyományos vallási nézeteket valló arisztokráciát és a tömegeket olyan politikai stratégiával lehetett megnyerni, melyben helye van még a sámánizmusnak. Söndök királynő (632–647) volt az, akiről a *Samguk Yusa* részletesen leírja a hadmozdulatokban is jól hasznosított jósképességét¹⁵ és részvételét az őskultusz rituáléiban. A mágikus események egyik legtöbbet idézett narratívája Ich’adon (Köch’adon, eredetileg Pak Yömch’ök) mártíromsága, mely a buddhizmus erejének és ugyanakkor a prebuddhista rendszerekhez való kapcsolódásának kitűnő példája. A közismert koreai buddhista szentélyek, templomok falán gyakran ábrázolt esemény Pöphüng király (514–540) uralkodása idején történt (527), amikor a buddhizmus iránt elkötelezett fiatal nemes, uralkodói tanácsadó feláldozta életét, hogy a buddhizmus erejét az elit és a tömeg előtt is demonstrálja. Kérésére a buddhizmust egyébként pártoló uralkodó lefejeztette, mégpedig egy megjátszott összeűzést követően, amikor Ich’adon a buddhizmust hirdette. Lefejezése előtt megjövendölte, hogy hitének köszönhetően testéből vére tejfehéren csordul, s hogy lehulló feje egy magaslatra száll fel.¹⁶ A csoda megtörtént, és Silla elfogadta a buddhizmust. A hegy mitológiai és vallási szerepe kulcsmotívum a történetben. A hegyistenek, hegyszellemek kultusza – Korea természeti viszonyait figyelembe véve – központi szerepet játszhatott a buddhizmus előtt is, ezt még források hiányában is meg lehet állapítani akár analógiásan (például Mongólia, Tibet hegykultusza), akár a későbbi, már dokumentált szerepére alapozva (lásd: a *San shin dang* „Hegyistenszentély” szerepét a buddhista kolostorokban, stb.).

I. 2. Buddhista szútrák – kínai írásbeliség

A koreai királyságok államszervezete kínai konfuciánus alapokon épült ki és az államvallás is elsősorban kínai mintákat követ. Hangsúlyozandó, hogy a leendő állami és uralkodói ideológia is erős szálakkal kapcsolódik Kínához, ahonnan buddhista *szútrák* (írásbeliség) és kegytárgyak kerülnek át mindhárom királyságba, legelőször Koguryöba. A források egy Sundo nevű

buddhizmus történetéhez, eszmevilágához kapcsolódó uralkodói nevek milyen fontos jelentéssel bírnak a hódítások időszakában, egy sokat idézett példa Chinpyöng király (579–632) – Suddhódana és hitvese – Májá *puin* neve önmagáért beszél. Pankaj 2005: 131–144, 131.

¹⁵ Például Söndök jósálma (*Samguk Yusa* 1. Söndök wang chigi samsa. 58–59); idézi Pankaj 2005: 139–140.

szertetest említenek legelső buddhista misszionáriusként (372),¹⁷ aki a Keleti Qin (317–420) államból érkezett, és a vallás terjesztése érdekében szent szövegeket hozott a kínai területekről. Misszionáló tevékenysége mellett szövetséget is keresett a koreai államban az északi barbárok ellen (hasonlóan Adohoz, aki később továbbment Sillába, lásd fentebb). Az első misszionáriusok megjelenését követően gyorsan megjelennek azok a koreai szerzetesek, akik Kínában tanulnak és igen magas szintű tudás birtokában kommentárokat írnak, majd saját maguk is alkotnak szent szövegeket, melyek aztán visszajutnak a kínai buddhista műveltségbe.¹⁸ Az írásbeliség – mint az államiság fontos összetevője – nagyban támaszkodik erre a tevékenységre. A buddhista iratok mellett a konfucianizmus klasszikusai is átkerülnek Koreába és szintén fontos formálói a koreai írásbeliségnek és szellemiségnek.

A buddhizmus kínai eredte legitimáló erő, de már az első időkben feltűnik az a nézet, mely a kínai hagyomány mellett hangsúlyozza az indiai kapcsolatot is, a buddhizmus nem-kínai változatának a jelenlétét. Malānandā-ról, a Paekche államba 384-ben¹⁹ érkező misszionáriusról a források alapján az sejthető, hogy indiai, vagy turkesztáni eredetű szerzetes volt. A kínai legitimáció mellett fontos jelenség a túlzott függéstől való elhatárolódás is.²⁰ A 6. század elején újabb lendületet adott a buddhizmusnak az, hogy az uralkodók Indiába küldték a tanulni vágyó ifjak egy részét, akik visszatérve eredeti (nem kínai fordításból származó) buddhista szövegek megszerzésével is hozzájárultak az állami ideológia egyfajta egyensúlyának kialakításához. Mind a Koguryö, mind a Paekche kiindulási pontja volt az eszmerendszer és a szövegahagyomány további, Japán irányában folytatódó terjesztésének is (a 6. század végétől).

I. 3. Kolostoralapítás – az egyházszervezet és az állami adminisztráció kiépítése

A misszionáriusok érkezése egyúttal a kiindulási pontja a kolostori rendszer kialakulásának is, először az idegen szerzetesek számára épültek szentélyek, melyek uralkodói fennhatóság alá tartoztak, s az állami kultuszok formálódásának is az alapegységeivé váltak.²¹

¹⁶ *Haedong Kosŭng-jŏn ...*. A történet ábrázolása és (egyszerűsített) narratívája: *Pyŏghwa-ro ponŭn pulgyo iyagi* 1996: 186–188. [Falra festett buddhista narratívák]

¹⁷ Sosurim (371–383) 2. éve.

¹⁸ Lásd például Wŏnhyo és szerzetes társai tevékenységét: Hamar 2010: 89–94.

¹⁹ Ch'imyŭ (384–385) 1. éve.

²⁰ Hasonlóan a kínai birodalmak mellett formálódó nomád államalakulatokhoz, melyekben szintén visszanyúltak a buddhizmus bölcsőjéhez, Indiához, vagy pedig más nomád nép által alapított birodalom buddhizmusának a struktúráit vették át, szent szövegeit fordították.

²¹ A kolostorokról szóló tetemes irodalom részletesen bemutatja történetüket, építészetüket, a főbb kultusz tárgyakat, és az ikonográfiát. Jelen tanulmányban nincs lehetőség ezek kifejtésére. Az első kolostorok megalapításáról: Ahn 1989: 1–27; *Korean Buddhism* 1996.

I. 4. Wõnhyo (617–686)²²

A szinkretizmus fontos szerepet játszott a tömeg megszólításában, erre jó példa Wõnhyo szerzetes élete és tevékenysége, melyben a fent tárgyalt három szempont is összekapcsolódik.²³ Az egyesített, és egyesítést közvetlenül megelőző időszakot méltán nevezik a Silla buddhizmus aranykorának: a buddhista eszmerendszer talaján virágzásnak indult a tudomány és a művészet.²⁴ A korszak szellemi arculatát a szerzetesek alakították ki, a sok nagyság közül is kiemelkedik: Wõnhyo és Ŭisang (625–702). Wõnhyo mester élettörténete nem mondható tipikus szerzetesi életpályának. Bár egyszerű családban született, korán a tanulásnak szentelte magát, s a kortársak véleménye szerint egyformán jártas volt a „három eszmerendszerben”: a buddhizmusban, a Tao-ban és a konfucianus tanokban²⁵ is (életrajzai szerint mesterek nélkül sajátította el tudását). Miután szerzetessé avatták, behatóan tanulmányozta a *Tripitakát* és magas fokozatot ért el a meditációs gyakorlat terén is. Mint számos kortársa, ő is Kínába készült tanulmányútra és mestert keresni, de vándorútja során egy különös esemény hatására megvilágosult, s végül is sohasem jutott Kínába. Kortársával, Ŭisang-gal, a század másik kiemelkedő gondolkodójával együtt Kína felé menet viharba kerültek, és egy barlangban kerestek szállást (ez már a második kísérletük volt, első alkalommal ugyanis szárazföldön próbáltak meg Kínába jutni, de a Koguryõ királyság határőrei kémeknek nézték és visszatoloncolták őket). Wõnhyo éjszaka fölébredt és szomját csillapítandó a szilkéjét kereste a sötétben, úgy vélte, hogy rátalált és ivott belõle, mert tele volt vízzel, azután újra elaludt. Reggel mikor fölébredt látta, hogy a szilkéje helyett egy koponyából ivott (a barlang egy sírhely volt), s ez az esemény rádöbbsentette arra, minden a tudattól függ, s hogy az igazságot egyedül a tudatban kell keresni. Ezek után Wõnhyo megszakította Kína felé vezető útját és visszatért Sillába.

A 7. században több buddhista filozófiai és meditációs irányzat is ismert volt a koreai félszigeten műveiben; Wõnhyo valamennyit egyesíteni kívánta.²⁶ Egy egységes

²² Az alábbi összegzés alapja: Hong 1982: 15–30; Buswell 1989 továbbá Hamar 2010.

²³ Bár számos olyan Silla szerzetes és buddhista mester van, akiknek életét be lehetne mutatni egy a címben megjelölt témát bemutató cikkben, a terjedelmi korlátok miatt csak Wõnhyo életét és tevékenységét ismertetem részletesen mintegy esettanulmányként.

²⁴ Jelen tanulmánynak nem témája a Silla vagy a Koryõ kori buddhista művészet bemutatása; itt csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy az örökségében gandhári és kínai, de megfogalmazásában mégis sajátosan koreai buddhista művészet napjainkig is meghatározza a koreai motívumkincset és az országarculatot.

²⁵ Kim 2004.

²⁶ Kim 2004.

esmerendszerre törekedett, s ez megfelelt az országegyesítésre törekvő, majd azt végrehajtó Silla ideológiájának is. Műveinek, kommentárjainak a számát hetvenháromra teszik a kutatók, egyik fontos alkotása a *Vajrasamādhī-sūtra* kommentár, amelyben a napjainkig meghatározó *Sōn* (kínai *Chan*, japán *Zen*) irányzat alapjai már megtalálhatók.²⁷ Élete utolsó szakaszában az elmélet és a gyakorlat egymáshoz közelítését tűzte ki célul, kivonult a szerzetből és táncolva, dobolva prédikált. „Az elmélet és a gyakorlat olyan mint egy kocsi két kereke.” – mondta, „Egymást kell követniük a mozgásban.”. Úgy szólt az emberekhez, hogy az mindenki számára közérthető legyen, ezért a hagyományos vallási és hiedelemrendszerek gyakorlatához fordult (erre utal talán a prédikációja során használt tánc és a dobolás). A buddhista szerzetesi regulát végül teljesen félretette, megházasodott és Muiöl király lányát, Yosök hercegnőt vette feleségül. Házasságának története is tanulságos: Wōnhyo az utcákon rohangálva kiabált: „Ha valaki ad nekem egy nyeletlen fejszét, akkor kivágok egy fát, hogy az édig növesszem.” Amikor a király ezt meghallotta, úgy értelmezte Wōnhyo szavait, hogy különleges képességekkel megáldott fiút fog nemzeni, aki bizonyára népének híres tanítójává válik, s hozzáadta a lányát. A frigyből született Söl Ch’ong (660–730), aki nevezetes konfucianus tudós lett. Fia születése után Wōnhyo végleg maga mögött hagyta a szerzetesi életet, világi ruhát kezdett hordani és nevet is cserélt: Sosōng-kōsa annyit tesz, mit „Jelentéktelen világi”. Tevékenysége és nem mindennapi élete meghatározó a Silla korszak eszmerendszerében. Műveiben ő dolgozta ki és „koreanizálta” kortársai és követői számára a *pōpkong* (szkr. *śūnyavāda*) „üresség” és a *pobōp* (szkr. *prāṭīyasamutpāda*) „a jelenségek egymással való összefüggése”²⁸ tanításokat.

II. A Virágkor – *Hoguk Pulgyo* (護國佛教) az Államvallás

A Koryō Időszak (918/935–1391)

Az államvallás valamennyi jellegzetessége már az egyesített Silla időszakban körvonalazódott. Az ekkor létrejött társadalmi és politikai struktúrákra alapozva épült ki a buddhista egyház, és foglalta el fokozatosan azokat a kulcspozíciókat, melyek meghatározó tényezővé tették a Koryō időszak során. A buddhizmus olyan „nemzeti” vallássá és ideológiává vált, amelynek mind a politikai, mind pedig a kulturális szerepe egyaránt fontos volt. A *hoguk pulgyo* eszméje

²⁷ Buswell 1989.

²⁸ A szanszkrit szókapcsolat jelentése: „függő keletkezés”.

már a Silla szerzetes Chajang Yulsa (590–658) életművében is részletesen megjelenik.²⁹ Kifejtette, hogy a buddhista tanok kell jelentsék az állami ideológia alapját, hogy a szerzetesek működjenek politikai tanácsadóként, hogy a buddhista szertartások feladatai közé tartozik az ország jólétének a biztosítása, s a szerzeteseknek, ha szükséges, fegyverrel is részt kell venniük az ország védelmében.

A Koryŏ időszakban a Három Királyság korához képest megváltoztak a kül- és belpolitikai viszonyok; a félsziget egyesítéséért folytatott belső harcok már az egyesített Silla idején is lecsendesedtek, s csak a korszak végén (10. század eleje) lángoltak fel újra, de ebből a belviszályból nőtt ki Koryŏ uralkodó dinasztiája. A viszonylag kiegyensúlyozott belső helyzethez azonban a külső hódítók fenyegetése társult. Koryŏnak szembe kellett néznie a szárazföld felől fenyegető kitaj (Liao dinasztia 907–1125), dzsürcsi (Jin dinasztia 1115–1234) támadásokkal, végül pedig a mongol terjeszkedéssel. A mongolok Ögödei nagykán (1229–1241) idejétől egészen a Yuan dinasztia bukásáig (1368) többször megtámadták, majd elfoglalták és protektorátussá alakították Koreát, mely státusz lehetőséget adott az uralkodóknak, hogy egy lazább függés rendszerében megóvják az állam bizonyos struktúráit.³⁰

II. 1. Pluralitás a valláspolitikában

Ahogy fentebb említettük, a korábbi időszakokban már bevált rendszerekre alapozva építette ki hatalmát a Koryŏ dinasztia alapítója, ezt vették át utódai is.³¹ Taejo, azaz Kŏn király (918–943) mint tehetős családból származó kiváló képességű hadvezér emelkedett ki a belső széthúzástól meggyengült Silla időszakban.³² Hatalomra jutásával sokat átvett a megelőző korszak politikai és hatalmi struktúrájából és a buddhizmusnak is kiemelt szerepet szánt. A róla szóló és hozzá kapcsolható források közül a *Tíz intelem* (*Hunyo sipcho* 訓要. 十條),³³ melynek tömören megfogalmazott gondolatai irányadóak voltak a Koryŏ dinasztia uralkodói

²⁹ Grayson 1989: 52–54, 106.

³⁰ Breuker 2012: 59–95.

³¹ A hatalom kiépítésében és megtartásában nem a közvetlen, hanem a későbbi uralkodók voltak méltó utódai például Hyŏngjong (1009–1031).

³² Az erről szóló összegzés és további szakirodalom: Csoma 2011: 37–41.

³³ A szöveg a többször átszerkesztett Koryŏ történeti krónikában a *Koryŏ sa*-ban (高麗史) őrződött meg. A hagyomány, mely Taejohoz kapcsolja a forrást meglehetősen erős, bár a szövegfilológiai vizsgálat alapján van olyan nézet, mely a 11. századra teszi a keletkezését és Hyŏngjong király korszakához köti: Breuker 2010: 251.

számára. Az alábbiakban három olyan intelmet idézünk, melyek jól érzékeltetik a korszak elejére jellemző vallási pluralitást.³⁴

1) Az állam jóléte, sikere nagyban függ a Buddhák hatalmától. Ezért [a király] kolostorokat építtetett mind a *Sŏn-jong*, mind pedig a *Kyo-jong* számára, hogy mindkét irányzat a maga rendszere szerint végezze a rituálékat és gyakorolja a Tant. [Hangsúlyozta, hogy] mindenképpen meg kell akadályozni, hogy köztük rivalizálás alakuljon ki.

2) Minden szentélyt Tosŏn³⁵ mester geomantikai útmutatásai alapján kell fölépíteni. De a buddhista kolostorok, pagodák sem építhetők föl, ha megzavarják a föld jó energiáit (*chidŏk*). Erre az uralkodó figyelmeztetette az udvar tagjait és az arisztokrácia képviselőit. Figyelmeztetett arra is, hogy a föld energiáinak megzavarása szerepet játszott Silla pusztulásában.

3) A két legfontosabb ünnep a *yŏngdŭnghoe*³⁶ és a *p'algwanhoe*.³⁷ Az első szerint tisztelni kell a Buddhákat, a második szerint áldozni kell a Sárkány szellemnek, az Öt Szent Hegyek, az Égi szellemeknek, a hegyek, folyók szellemeinek.

Az egymás mellett létező, de szinkretizálódó vallási nézeteket – úgy tűnhet – különválasztja, külön kezeli a szöveg. A *Sŏn* „meditációs irányzat” és *Kyo* „doktrinális irányzat”, melyek egyesítésén több jeles koreai szerzetes is fáradozott (lásd alább), elkülönítve szerepel az intelmek között. Ugyancsak szétválasztja a buddhizmus és a hagyományos hiedelemvilág (a sámánizmussal) kultushelyeit és rituális rendszerét. E látszólagos ellentmondás feloldása talán abban rejlik, hogy az uralkodó számba vette a különböző társadalmi rétegek számára fontos vallási rendszereket, és mindegyikre támaszkodva, mindegyiket külön is kezelve építi ki hatalma ideológiai hátterét. Ezzel valóban ellenétes az a törekvés, mely a korszakra (és a megelőző Silla dinasztiára is) jellemző,³⁸ hogy a különböző vallási irányzatokat, nézeteket szintetizálni, egységesíteni kell.³⁹

II. 2. Az ország védelme – *hoguk sasang*⁴⁰

³⁴ Jelen tanulmány csak az egyes paragrafusok főbb gondolatait összegzi. Az eredeti szövegek, angol fordításuk és értelmezésük: Breuker 2010: 351–368.

³⁵ Tosŏn (827–898) a koreai *feng shui* (*p'ungsu*) kiemelkedő mestere. Egyik fontos elve volt a „rossz erejű helyek megzabolázása sztúpák, Buddha szobrok elhelyezésével”.

³⁶ „Lótusz mécses fesztivál”, buddhista ünnep, az első holdhó 15. napján. Pratt – Rutt (Hoare) 1999: 529.

³⁷ „A nyolc fogadalom ünnepe” a 11. holdhó 15. napján. Pratt – Rutt (Hoare) 1999: 370.

³⁸ Lásd például Wŏnhyo különböző irányzatokat egyesítő törekvéseit.

³⁹ Erről lásd még alább Chinul tevékenysége kapcsán.

⁴⁰ Vö. Vermeesch 2008.

Mint azt már fentebb említettük, a Koryö időszakban az ország a gyakori külső támadások elleni védelemre rendezkedett be. A Silla korban az egyesítésének, a Koryö időszakban pedig az ország védelmének biztosította a buddhizmus az ideológiai hátterét; előzményei a Silla kori *hwarang*⁴¹ mozgalomra nyúlnak vissza. Újabb kutatások vitatják a *hwarang* kizárólagosan buddhista eszmerendszerét, és felhívják a figyelmet a konfucianus ideológiára, mely alapvető volt az ifjak nevelésében, nézeteik kialakításában.

Az ország védelmének egy fontos alapgondolata volt az *Inwang-hoguk-panya-gyöng*, mely szerint: ha az embereket veszély fenyegeti, mint támadás, járványok, szárazság, áradás, akkor az uralkodónak egy buddhista *szútrát* kell felolvasnia, új szentélyeket kell nyitnia, hogy az emberek áldozatot mutathassanak be és imádkozhassanak.⁴² Ez biztosítja a Buddhák és a *bódhiszattvák* védelmét az ország számára. E szerint az elv szerint a buddhizmus mint egy gazdag pantheonnal rendelkező istenvilág jelenik meg, s az uralkodó a *szútrák* felolvasása révén már a transzcendens hatalmak támogatásának birtokában⁴³ fordulhat – jogosan – a társadalom valamennyi rétegéhez. Az ország védelmének buddhista ideológiája megjelenik, sőt az ország történetének emblematisztikus eseményévé válik a buddhizmus perifériára szorulásának az időszakában is Sösan taesa hadi tette révén (lásd alább).

II. 3. Egyházszervezet (a sangha, az állami adminisztráció és az írásbeliség)⁴⁴

Az az adminisztrációs rendszer, amely Koryöban kiépült jól ismert korábról, Koreán kívüli államalakulatok történetéből is. Az állam és az egyház hasonló viszonya számos belső- és kelet-ázsiai államban megtalálható volt (jól dokumentált például a tangut és mongol buddhizmus történetében – a teljesség igénye nélkül). A szerzetesek kulcspozíciókat foglaltak el a legfelsőbb adminisztrációban és a kolostorok fontos szerepet játszottak az államszervezet gazdasági hierarchiájában.⁴⁵ A magas rangú és sokoldalúan képzett szerzetesek udvari tanácsadókként működtek: *wangsa*, „az uralkodó tanácsadója”, *kuksa* „az ország tanácsadója”.⁴⁶ NB! nem alkotnak testületet. A buddhista egyház az államszervezet egyik

⁴¹ A Silla kori arisztokrácia katonai alakulatai, melyben harci kiképzést és a kor szelleméhez kapcsolódó nevelést kaptak az ifjak. Úgy értelmezték, hogy Maitréja *bódhiszattva* volt az ideáljuk, és hogy a *bódhiszattva* ábrázolás ékszereire utal maga a *hwarang* „virágos (?)” azaz „díszes (?)” elnevezés is. Vö. Vermeesch 2008: 18.

⁴² Kim 1994.

⁴³ Vermeesch 2008.

⁴⁴ Lásd: Vermeesch 2008 és a műről írt recenziót: Jorgensen 2009.

⁴⁵ Vermeesch 2008: 273–304.

⁴⁶ Vermeesch 2008: 238–266.

alapstruktúrájává vált, de ugyanakkor a *sanghá*-ban való rangok elérését is a konfuciánus vizsgákhoz hasonló vizsgarendszerhez kötötték. Így az állam ellenőrzést gyakorolhatott az egyházi hierarchiába bekerülők felett is. A vizsgáknak ezt a rendszerét Kwangjong király (925–975) vezette be; megtartotta *Tíz Intelem* tanácsát és még a vizsgák szintjén is külön kezelte a *Kyo* – és a *Sön* irányzatokat. Bár több volt a konfuciánus képzettségű állami tisztviselő, a legmagasabb rangokat a buddhista képzettségűek és elsősorban a szerzetesek tölthették be. A nevelés legfőbb eszköze is – az uralkodó családon belül – a buddhista szemléletű oktatás volt. A Koryö időszakban a buddhizmus valódi államvallássá (*kukyo*) vált; a szerzetesek viselték a magas állami hivatalokat, az egyre gyarapodó kolostorok hatalmas birtokokat és anyagi javakat halmoztak fel, cserébe messzemenőig támogatták az uralkodók politikáját.

A korszak írásbeliségének⁴⁷ a legnagyobb eredménye a *Tripitaka Koreana* (P’alman Taejanggyöng 八萬大藏經⁴⁸ vagy Koryö Taejanggyöng 高麗大藏經),⁴⁹ melynek elkészítése hatalmas szervező munkát igényelt. A jól szervezett lebonyolítás és a szövegek nagy pontosságú előállítását jól tükrözi a koreai buddhista szerzetesség felkészültségét. A nyomdúcok kifaragása és a nyomtatás 1011–1087 között zajlott, de ez az első változat – máig nem tisztázott körülmények között – elpusztult az egyik mongol támadás során (1232). A második nyomat 1236–1251 között készült, ezt őrzik ma a Haein sa⁵⁰ kolostorban; része a koreai nemzeti örökségnek és UNESCO világörökségnek is.⁵¹

II. 4. Chinul (1158–1210)⁵² Pojo kuksa⁵³

Chinul nemcsak a Koryö időszak, de a koreai buddhizmus szempontjából is meghatározó, emblemikus alak. Nagy hatással voltak rá a kínai Chan tanítások, melyek alapján fő céljának a *Sön* és a *Kyo* egyesítését tekintette. Kiválóan ismerte a *mahájána szútrákat*, de kedvelt műfaja a *hwadu* (kínai *hua-t’ou*, japán *wato*) volt.⁵⁴ Vándorszerzetesként bebarangolta a Chiri san

⁴⁷ Ahn 1982: 81–95.

⁴⁸ „Nyolcvanezres Tripitaka”.

⁴⁹ http://eng.tripitaka2011.com/sub/02_01_01.jsp

⁵⁰ Korea buddhista kolostorai közül a három vezető a *Triratna (Sambo)* kolostorok: Buddha – Tongdosa, Dharma – Haeinsa, Sangha – Sönggwansa. Lásd még: *Korean Buddhism*.

⁵¹ <http://whc.unesco.org/en/list/737/>

⁵² Chinul tevékenységének részletes értékelése: Buswell 1991.

⁵³ „Az egyetemes fény országos mestere”.

⁵⁴ A *hwadu* „a szó, a beszéd hegye”. A *kongan*-hoz hasonlóan meditációhoz használt *Sön*-szöveg. Az különbözteti meg a *kongan* (kínai *kungan*, japán *kōan*) műfajtól, hogy *hwadu* mint csattanó, része is lehet a *kongan*-nak. Chinulról és a *hwadu* műfajról lásd Buswell 1991: pp. ...

hegységet, de a letelepülés mellett döntött és megalapította a Sönggwangsa kolostort, a koreai Három Drágakő kolostor egyikét. A 13. század elején, amikor a *sangha* szervezete válságba jutott, ennek kiküszöbölésére létrehozta a Samādhi és prajñā társaságot (Jönghyesa), melynek keretében a „hirtelen” megvilágosodás és azt követő a „fokozatos” elméművelés elveit tanította. Ezzel iránymutatója lett a későbbi korok koreai buddhistáinak, és az ő rendszeréből nőtt ki a Chogye rend, mely a 20. század elejétől, és különösen napjainkban, meghatározó jelentőségű Koreában.

III. Periférián – Túlélési Stratégiák. Yi/Chosön Időszak (1392–1910) és a Japán Hódítás kora (1910–1945)

A Chosön (Yi; 1392–1910) korszakban már a dinasztia trónra kerülésével megkezdődött a buddhizmus visszaszorítása.⁵⁵ Ennek okai közt vezető szerepet játszott az, hogy a magas hivatalokat viselő szerzetesek óhatatlanul belekeveredtek az állam, vagy egyes nemesi érdekcsoportok gazdasági manipulációiba, és ezzel kompromittálták magukat.⁵⁶ Paradox módon ismét a buddhizmus volt az új uralkodó dinasztia segítségére, mégpedig azzal, hogy a buddhista javak elvétele és újraosztása fontos szerepet játszott az új hatalmi bázis kiépítésében. Az arisztokrácia tagjai között nagy számmal voltak olyanok, akiknek a buddhizmus ideológiai vezető szerepe nem adott elegendő lehetőséget, s akik konfucianus neveltetésüket kihasználva jutottak most magasabb pozícióba. Az adminisztráció szinte teljes mértékben átrendeződött. Ez a folyamat azért is mehetett végbe viszonylag zökkenőmentesen, mert az államszervezetben mindig is jelen volt a konfucianus tanításokban jártas hivatalnoki réteg. A konfucianizmus terjedését, szerepének fontosabbá válását elősegítette a korszak erőteljes Ming-orientációja is. Az új államapparátus tevékenységéhez a filozófiai alapot Chöng Tojön (1337–1342) munkássága szolgálta, mely a későbbi Chöson kori törvényeknek is alapja lett. A buddhizmus perifériára szorítása többféle módon történt, az államapparátus szintjén nem csak kicserélődött a hivatalnok réteg, hanem a korábbi legmagasabb intézményeket, melyeket csak a buddhista tanokban jártasak, elsősorban pedig szerzetesek tölthettek be, megszüntették. Ez lett a sorsa a *wangsa* és *kuksa* rendszernek is. A másik fő törekvés a buddhizmus gyakorlása helyszíneinek (kolostorok, szentélyek) drasztikus csökkentése, a fővárosból való teljes kiszorítása. A

⁵⁵ Grayson 1989: 151–155, 172–176.

kolostorok, szentélyek elkobzott épületeit kézműves műhelyként, raktárként, fogadóként hasznosították. A *toch'öp-che* rendszer⁵⁷ alapján számba vették, összeírták a buddhizmus anyagi javait és személyi bázisát, és ez alapján döntöttek sorsukról. Az államapparátus afelett is ellenőrzést gyakorolt, hogy hányféle buddhista irányzat, rend (*jong*) működhessen: a hatalom átvétel idején létező tizenegyfélé rendet először hétre, majd kettőre (*Sön* és *Kyo*) csökkentették. A koreai buddhista tanítók korábbi törekvése, tehát, hogy egységesítsék, összevonják a különböző irányzatokat, paradox módon így valósult meg, külső beavatkozással, természetesen a tanítás lényegének a figyelmen kívül hagyásával, pusztán adminisztrációs eszközökkel. Azok az intézkedések, melyek megtiltották a szerzeteseknek még a fővárosba való belépést is, azt szolgálták, hogy a buddhizmus kikerüljön a közösségi élet minden formájából, a társadalom perifériájára szoruljon. 1749-ben kodifikálták is a korábbi tilalmakat, s ez azt mutatja, hogy a buddhizmus kiszorítására tett erőfeszítések nem csökkentek az évszázadok folyamán. A korszakra jellemző volt azonban néhány olyan paradoxon, mint az, hogy a konfuciánus neveltetésű uralkodók közül többen buddhistákká lettek életük végére. Klasszikus példa erre az konfuciánus uralkodók mintaképeül szolgáló Se-jong király (1418–1450), aki élete alkonyán buddhista *szútrákat* kezdett írni és buddhista pagodákat építtetni.⁵⁸ Az ő idején alkották meg udvari tudósai a koreai nemzeti írást, a *hangŭlt*⁵⁹ (1443 vége, 1444 eleje), melyen aztán egyre több buddhista művet jegyeztek le.

III. 1. *Hyunjöng Sösan Taesa (1520-1604)*⁶⁰

A buddhizmus hirtelen és meglehetősen agresszív kiszorítása a politikai, gazdasági és társadalmi élet szinten minden szférájából új stratégiát igényelt, melynek nem is a hatalmi pozíciók visszaszerzése, hanem egyszerűen a túlélés volt a célja. A szerzetesek hegyi menedékbe, remetelakokba menekültek, és a korábbi nagy pompájú kolostori élet helyébe a szegénység és a vándorlás lépett. Számosan kézművességből tartották el magukat. A korszaknak viszont a Tan szempontjából megvolt az az előnye, hogy a Koryö időszakban a politikai és gazdasági ügyekkel leterhelt szerzetesség most többet foglalkozhatott a buddhista Tannal. Ebben a légkörben is tovább élt a buddhizmusban gyökeredző, az eszmerendszereket

⁵⁶ Vermeesch 2008: 273–304.

⁵⁷ Grayson 1989: 151.

⁵⁸ Grayson 1989: 152.

⁵⁹ Az írás történetéről lásd Osváth 1999: 758–765.

⁶⁰ Hyunjöng. Kim, Jongmyung 1996: 117–125.

egyesítő gondolkodásmód, melynek kiemelkedő alakja Sōsan Hyujong (1520–1604), aki a konfucianizmusról és a taoizmusról írt tanulmányiban megpróbálta ezeknek a buddhizmussal közös pontjait megtalálni. Továbbá foglalkoztatta a Sōn és a Kyo irányzat harmonizálásának a gondolatata is. Híres műve *A meditációs tan tükre (Sōn'ga kwigam 1564)*⁶¹ Sōsan mester és tanítványa Yujōng Samyōng *taesa* (1544–1610) a megtestesítői a *hwarang* hagyományokat követő „harcos szerzetes” típusának, akik ha kellett fegyvert ragadtak annak az országnak a védelmére, mely bár őket kisémmizte, de hazájuknak vallották. A japán Tojotomi Hidejosi (1592–1598) támadása elleni ellenállás megszervezésében a szerzeteseknek fontos szerep jutott. Hyunjōng mintegy ötezer szerzetest szólított fegyverbe és szállt sikeresen szembe a japán hódítókkal a szárazföldi hadműveletekben.⁶²

III. 2. Útkeresés – függetlenségi és reformmozgalmak a buddhizmus égisze alatt

A 19. és 20. század fordulójára megérett az idő a buddhizmus megújulására, megújítására. A szerzetesek új nemzedékének az egyik legfontosabb törekvése az volt, hogy a hegyekben rejtőző, a társadalomból kikerült (kitiltott) buddhizmust vissza kell hívni az emberek közé, vissza kell szerezni pozícióját a falvakban, városokban. A törekvés egyik képviselője Han Yongun (1879–1945)⁶³ volt, aki a buddhizmus visszatérését a szerzeteseknek a közösségek javára végzett szociális tevékenységgel kívánta összekötni. Állást foglalt az emberek egyenlőségéért és a szabadságjogaiért is. A tárgyalt időszakban ez különösen előtérbe került, mert a buddhizmus sorsát a 20. század első felében meghatározta a japán kulturális hatás, majd pedig a japán megszállás idején az, hogy a hódítókkal való szembeszegülés eszköze lett. Ugyanakkor a buddhizmus szerepe meglehetősen ambivalens, mert egyes csoportok a túlélés stratégiáját éppen a hódítókkal szembeni lojalításban látták. Az 1910-es japán hódítást követően Korea kulturális élete is függő helyzetbe került. A hódítók megpróbálták az addig az állami életből kiszorított buddhistákat különböző kedvezményekkel a maguk oldalára állítani. Ennek az időszaknak az eredménye például a szerzetesek cölibátusának felszámolása és a családos szerzetesek rendjének, a *T'aego* rendnek a megszervezése.⁶⁴ A japánok síkra szálltak

⁶¹ Hyujōng. Kim, Jongmyung 1996: 120–121; Kim 2011: 381–398.

⁶² Grayson 1989: 155.

⁶³ Kim 1996: 149–162; Yom 1982: 97–117.

⁶⁴ A *T'aego* jelenleg is fontos szerepet tölt be a koreai buddhista hitéletben, de az egyház tömegében és befolyásában is vezető rendje a cölibátust megtartó *Chogye* rend. Reprezentatív kiadványa: *Korean Buddhism*.

azért, hogy a buddhisták szabadon hirdethessék eszméiket, és hogy ne korlátozzák őket sem helyileg, sem időben a vallásgyakorlásban. Ugyanakkor nyíltan vagy burkoltan egyesíteni kívánták a japán irányzatokat, rendeket a koreaiakkal, az előbbieket vezetése alatt.⁶⁵ A 20. század elejének politikai helyzete számos, egyes buddhista csoportoktól kiinduló mozgalmat hívott életre.⁶⁶ A Buddhizmuskutató Társasága, a Wŏnjong vagy az Imjejong reformmozgalom, vagy akár a Harminc hegy Szövetsége mind megmutatták, hogy a társadalmi életből való kényszerű száműzetés ideje alatt is hatalmas tudás halmozódott fel, mely amint erre lehetőség adódott, élénk tettvágygal párosulva visszavezette a koreai buddhizmust a társadalmi, sőt a függetlenségi mozgalmak szervezésével a politikai életbe is.

IV. Kitekintés

A buddhizmus nagy utat tett meg Koreában 4. századi megjelenésétől napjainkig. Jelen volt az államok születésénél, hátteret biztosított az államalakulatok megerősödéséhez. A kínai mintákat követő írásbeliség fejlődése, a művészet kimagasló alkotásokat létrehozó formálódása, a mindennapi élet számos mozzanata mind-mind sokban kötődik hozzá. Átélt a politikai és gazdasági hatalom birtoklásának szédítő magaslatát és a pusztát létért folytatott harc, valamint a megaláztatás árnyoldalát.

Napjainkban meghatározó vallási és kulturális jelenség, mely szervesen beépült Korea országarculatába, s méltón ünnepelheti több mint másfél évezredes jelenlétét a félszigeten. Annak feltárása, hogy mit jelent a mai társadalomban, milyen lehetőségei vannak az identitás, a műveltség, az oktatás, a szociális vagy éppen a politikai szférában már egy más tanulmány feladata.⁶⁷

⁶⁵ Tanulmányában Mok részletesen elemzi, hogy melyik japán buddhista rend, irányzat melyik kolostort vagy buddhista mozgalmat vette célba tevékenységével. Mok 1993: 23–49.

⁶⁶ Mok 1993: 24–26.

⁶⁷ Elemzési módszerek például: Tedesco 1993: 5–10; Shim 1993: 50–55; *Religion and Society in Contemporary Korea* 1997; Barret 1996.

Irodalom

- Ahn, Kai-hyon: Publication of Buddhist Scriptures in the Koryo Period. In: *Buddhist Culture in Korea*. (Korean Culture Series 3.) Seoul, Si-sa-yong-o-sa Publishers Inc. 1982. pp. 81–95.
- Ahn, Kye-hyon: A Short History of Ancient Korean Buddhism. In: *Introduction of Buddhism to Korea. New Cultural Patterns*. Berkeley, Asian Humanities Press 1989. pp. 1–27.
- Barret, K.: *Won Buddhism: A Modern Way. A Study of Sot'aesan's spiritual response to Modernisation* (PhD. Diss.) Yonsei University 1996.
- Birtalan, Á.: Some Common Phenomena in Korean and Inner Asian Ancient Religious Systems. In: *Aspects of Korean Civilisation*. (Korean Studies in Hungary I.) Ed. by Birtalan Á. Budapest, Eötvös Loránd University, Department of Inner Asian Studies 2002. pp. 13–20.
- Breuker, R. E.: *Establishing a Pluralist Society in Medieval Korea, 918-1170. History, Ideology, and Identity in the Koryŏ Dynasty*. Leiden, Brill 2010.
- Breuker, R. E.: And Now, Your Highness, We'll Discuss the Location of Your Hidden Rebel Base: Guerrillas, Rebels and Mongols in Medieval Korea. *Journal of Asian History* 46. (2012) pp. 59–95.
- Buswell, R. E. Jr.: *The Formation of Ch'an Ideology in China and Korea. The Vajrasamādhi-Sūtra, a Buddhist Apocryphon*. Princeton, University Press 1989.
- Buswell, R. E. Jr.: *Tracing Back the Radiance. Chinul's Korean Way of Zen*. Honolulu, University of Hawaii Press 1991.
- Buswell, R. E. Jr.: *The Zen Monastic Experience. Buddhist Practice in Contemporary Korea*. Princeton, University Press 1992.
- Csoma M.: *Koreai csaták és harcosok, Az ókortól a modern időkig*. Budapest, Oriental History Project 2011.
- Faludi P.: *Korea története. I. Az ókortól 1945-ig*. Budapest, Külkereskedelmi Főiskola 1993.
- Grayson, J. H.: Religious Syncretism in the Shilla Period: The Relationship between Esoteric Buddhism and Korean Primeval Religion. *Asian Folklore Studies* 43. (1984) pp. 185–198.
- Grayson, J. H.: *Korea. A Religious History*. Oxford – New York, Clarendon Press 1989.

- Hamar, I.: Wonhyo's Influence on Chengguan. In: Proceedings of the International Conference Dedicated to the Twentieth Anniversary of Diplomatic Relations between Hungary and the Republic of Korea (1989–2009). Ed. by Häussler, S. – Csoma M. Budapest, Eötvös University Press 2010, pp. 89–94.
- Hong, Jung-shik: The Thought and Life of Wŏnhyo. In: *Buddhist Culture in Korea* (Korean Culture Series 3.) Seoul, The Si-sa-yong-o-sa Publishers Inc. 1982. pp. 15–30.
- Inoue, Hideo: *The Reception of Buddhism in Korea and its Impact on the Indigenous Culture*. (kézirat)
- Iryŏn: *Samguk Yusa* (삼국유사). Szerk. Kim, Won-jung. Seoul, Eulyu Munhwasa 2002.
- Iryŏn: *Samguk Yusa: Legends and History of the Three Kingdoms of Ancient Korea*. Ford. Ha, Tae-Hung – Mintz, Grafton K. Seoul, Yonsei University Press 2006.
- Kim, Jong-in: *Philosophical Contexts for Wŏnhyo's Interpretation of Buddhism*. (Korean Studies Dissertation Series 6) Seoul, Jimoodang International 2004.
- Kim, Jongmyung: *Buddhist Rituals in Medieval Korea (918-1392): Their Ideological Background and Historical Meaning*. (PhD Diss.) University of California 1994.
- Kim, Jongmyung: *Buddhism in Korea. The Sŏn Tradition. Supplementary Readings*. Seoul, Yonsei University 1996.
- Kim, Jongmyung: Hyujŏng's Sŏn'ga kwigam and its Historical Setting and Soteriological Strategies. In: *Zen Buddhist Rhetoric in China, Korea and Japan*. Leiden, Brill 2011. pp. 381–398
- Korean Buddhism*. Seoul, Kum Sok Publishing Co. Ltd 1996.
- Lancaster, L. R. – Yu, C. S.: *Assimilation of Buddhism in Korea. Religious Maturity and Innovation in the Silla Dynasty*. Berkeley, California, Asian Humanities Press 1991.
- Lee, P. H.: *Lives of Eminent Korean Monks: The Haedong Kosŭng Chŏn*. Cambridge (MA), Harvard University Press, 1969. Koreai fordítása:
<http://db.history.go.kr/front/dirservice/HG/listMainHG.jsp>
- Mok, Jeong-bae: Buddhism in Modern Korea. *Korea Journal* 33/3. (Autumn 1993) pp. 23–49.
- Osváth G.: Koreai nyelv. In: *A világ nyelvei*. Szerk. Fodor I. Budapest, Akadémiai Kiadó 1999. pp. 758–765.
- Pak, Chong-hong: Wŏnhyo's Philosophical Thought. In: *Assimilation of Buddhism in Korea*. Berkeley, California 1991. pp. 47–103.

- Pankaj, M.: The Uses of Buddhist and Shamanistic Symbolism in the Empowerment of Queen Söndök. In: *International Journal of Buddhist Thought and Culture*. 5. (2005) pp. 131–144.
- Pankaj, M.: The Dialogue between Shamanism and Buddhism in Early Shilla. (mauscript).
- Pratt, K. – Rutt, R. (with additional material by Hoare, J.): *Korea. A Historical and Cultural Dictionary*. (Durham East Asia Series). Richmond, Curzon 1999.
- Pyöghwa-ro ponün pulgyo iyagi*. Seoul 1996. [Falra festett buddhista narratívák]
- Religion and Society in Contemporary Korea*. Ed. by Lancaster, L. R. – Payne, R. K. (Korea Research Monograph 24) Berkley California, University of California Institute of East Asian Studies 1997.
- Shim Jae-ryong: Buddhist Responses to Modern Transformation of Society in Korea. *Korea Journal* 33/3. (Autumn 1993.) pp. 50–55.
- Shulz, E. J.: An Introduction to the Samguk Sagi. *Korean Studies*. 28. (2004) pp. 1–13.
- Song Chunwei: Heroes Brought Buddhism to the East of the Sea: A Fully Annotated Translation of The Preface of Haedong Kosüng Chön. In: *Sino-Platonic Papers* 183. (2008) pp. 1–38.
- Tedesco, F.: Sleeping Wisdom Awakens: Korean Buddhism in the 1990s. *Korea Journal* 33/3. (Autumn 1993.) pp. 5–10.
- The history and Culture of Buddhism in Korea*. Seoul, Dongguk University Press 1993.
- Vermeesch, S.: The Power of Buddhas. *The Politics of Buddhism during the Koryö Dynasty (918–1392)*. (Harvard East Asian Monographs 303). Cambridge (MA) – London, Harvard University Asia Center 2008.
- Yom Mu-woong: The Life and Thought of Han Yong-woon. In: *Buddhist Culture in Korea*. (Korean Culture Series 3.) Seoul, The Si-sa-yong-o-sa Publishers Inc. 1982. pp. 97–117.
- Interneten is elérhető források és tanulmányok (utolsó letöltésük: 2012. május 13.)
- Jorgensen, J.: Sangha-State Relations in the Koryo Dynasty. In: *H-Net Reviews in the Humanities & Social Sciences*. 2009 pp. 1–5.
<http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=24556>
- Kim, Jongmyung: A Search for New Approaches. To Research on Korean Buddhist History. *Korean Histories*. 2. (2010). pp. 45–56.

http://www.koreanhistories.org/files/Volume_2_1/KH_2_1%20Kim-%20Search%20for%20New%20Approaches.pdf

Lives of Eminent Korean Monks: The Haedong Kosŭng Chŏn. Koreai fordítása:
<http://db.history.go.kr/front/dirservice/HG/listMainHG.jsp>

Pankaj, M.: The Uses of Buddhist and Shamanistic Symbolism in the Empowerment of Queen Söndök. *International Journal of Buddhist Thought and Culture*. 5. (2005) pp. 131–144.

http://ftp.buddhism.org/Publications/IABTC/Vol05_07_Pankaj%20Mohan.pdf

Samguk Sagi.

http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Korea/Kim_Busik/index1.phtml?id=2314

Song Chunwei: Heroes Brought Buddhism to the East of the Sea: A Fully Annotated Translation of The Preface of Haedong Kosŭng Chŏn. *Sino-Platonic Papers* 183. (2008) pp. 1–38.

http://sino-platonic.org/complete/spp183_korean_buddhist_monks.pdf

Tripitaka Koreana. http://eng.tripitaka2011.com/sub/02_01_01.jsp;

valamint <http://whc.unesco.org/en/list/737/>

Birtalan Ágnes

ELTE Belső-ázsiai Tanszék